

та лідерів сільських громад щодо проблем, які виникають на місцях при реєстрації сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Світовий досвід кооперації в сільському господарстві [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lib.ua-ru.net>.
2. Сільськогосподарський обслуговуючий кооператив: початок шляху: практичний посібник / І.Ф. Томич, Р.Я. Корінець, М.П. Гриценко. – К.: ТОВ „ВП”ЕДЕЛЬВЕЙС”, 2013. – 96 с.
3. Ткач А.В. Сельскохозяйственная кооперация: учеб. пособие. – 3-е изд., испр. и доп. / А.В. Ткач. – М.: Дашков и К, 2006. – 364 с.
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 17 липня 1997 р. (у редакції Закону від 20.11.2012 № 5495-VI) / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 39. – Ст. 261.

6. Юрченко А.Д. Державне регулювання аграрної сфери США / А.Д. Юрченко // Економіка АПК. – 2016. – №1. – С. 92 – 96.

7. Супрун О.М. Інституційні трансформації та їх вплив на інвестиційну привабливість аграрних підприємств / О.М. Супрун // Економіка АПК. – 2015. – № 3. – С. 79 – 82.

8. Молдаван Л.В. Роль кооперативів у подоланні сільської бідності / Л.В. Молдаван, Д.Ф. Крисанов, Л.О. Удова // Економіка АПК. – 2010. – № 11. – С. 121-129.

9. Зіновчук В.В. Роль кооперації у реалізації диверсифікаційних намірів сільськогосподарських товаровиробників / В.В. Зіновчук, В.І. Ткачук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.znau.edu.ua/visnik/2011_2_2/131.pdf

10. Стратегічні напрями розвитку підприємництва і кооперації в сільському господарстві на період до 2020 р. / [Лупенко Ю.О., Малік М.І., Заяць В.М. та ін.] / за ред. М.І. Маліка. – К.: ННЦ „ІАЕ”, 2013. – 50 с.

11. Пантелеймоненко А.О. Аграрна кооперація в Україні: теорія і практика: моногр. / А.О. Пантелеймоненко. – Полтава: РВВ ПУСКУ, 2008. – 347 с.

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО РИНКУ ПЛОДІВ В УМОВАХ ДІЇ ПВЗВТ З ЄС

PECULIARITIES OF THE INLAND FRUITS MARKET FUNCTIONING UNDER THE CONDITIONS OF PAFTZ WITH EU

Проаналізовано особливості формування кон'юнктури вітчизняного ринку плодів. Визначено основні канали їх розподілу всіма категоріями господарств. Розглянуто стан зовнішньоторговельної діяльності в умовах ПВЗВТ і географію збуту плодів у перспективі, а також проблеми ефективного формування цін.

Ключові слова: ринок, плоди, виробництво, споживання, купівельна спроможність, кон'юнктура, експорт, імпорт, ціна.

Проанализированы особенности формирования конъюнктуры отечественного рынка плодов. Определены основные каналы их распределения всеми категориями хозяйств. Рассмотрено состояние внешне-торговой деятельности в условиях УВЗСТ

и географию сбыта плодов в перспективе, а также проблемы эффективного формирования цен.

Ключевые слова: рынок, плоды, производство, потребление, покупательная способность, конъюнктура, экспорт, импорт, цена.

The author has analyzed the peculiarities of forming the Ukrainian fruits market conjunction, determined the main canals of their distribution by all the categories of farms and considered the state of the foreign trade activity in the conditions of PAFTZ and geography of the fruit sales in the future as well as the problems of the effective price formation.

Key words: market, fruits, production, consumption, purchasing power, conjuncture, export, import, price.

УДК 339.13.017:634.1.076:341.241.8

Сало І.А.

д.е.н., старший науковий співробітник, вчений секретар
Інститут садівництва
Національної академії аграрних наук

Постановка проблеми. Вітчизняний ринок плодів у структурі продовольчого є одним з найскладніших у формуванні ефективної кон'юнктури. Вирощування їх є досить трудомістким процесом, який вимагає значних інвестицій (від 200 тис. грн на 1 га для закладання і догляду за насадженнями) та істотно залежить від погодних умов. До того ж плодова продукція без належної бази для зберігання швидко

втрачає свої споживчі властивості й товарний вигляд. У кінцевому підсумку забезпечити необхідні умови для ефективного виробництва якісної плодової продукції у потрібних масштабах можуть лише промислові садівницькі підприємства. Позиція споживачів плодів у задоволенні власних потреб, враховуючи низьку купівельну спроможність більшості населення, обумовлюється перш за все ринковими цінами.

З 1 січня 2016 року в Україні офіційно діє Поглиблена і всеохоплююча зона вільної торгівлі (ПВЗВТ) з ЄС. З огляду на зміну економічних положень відповідно до вимог Угоди про асоціацію актуальним і своєчасним є дослідження формування кон'юнктури вітчизняного ринку плодів в умовах глобалізації у світовій політиці та економіці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження вітчизняного ринку плодів проводили Л.П. Симиренко, П.Г. Шитт, В.В. Юрчишин, Д.Ф. Чухно, О.М. Шестопаль, А.І. Шумейко, О.Ю. Єрмаков, І.А. Сало, В.А. Рудьєв, Г.М. Сатіна, Т.А. Маркіна, Л.А. Костюк та ін. Однак, додаткової уваги вимагає питання формування основних параметрів ринкової кон'юнктури: виробництво плодів, споживання, експорт, імпорт, ціна.

Постановка завдання. Метою досліджень є розкриття особливостей функціонування вітчизняного ринку плодів у період економіко-політичного поступу.

Виклад основного матеріалу дослідження.

В Україні основну масу плодів виробляють господарства населення – у середньому за 2011-2015 рр. 82 % (1580 тис. т) (рис.). Серед них яблука займають основну позицію – 41 % (790 тис.т). Садівницькі підприємства виробляють лише 18 % (361 тис. т) плодів. Головними причинами цього є низьке фінансове забезпечення, майже повна відсутність залучених коштів, недоліки у збутовій діяльності, недостатня база для зберігання, низький платоспроможний попит населення тощо.

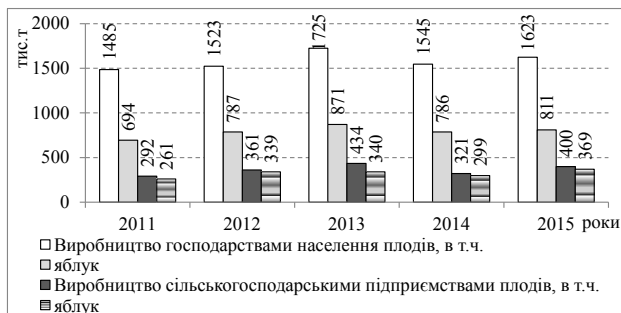

Рис. 1. Виробництво плодів в Україні, тис. т

Джерело: розраховано за даними Держстату України [1]

До причин сталості вирощування плодів господарствами населення в умовах економічної нестабільності можна віднести [2, 3]:

- нерозвиненість ринкової інфраструктури сільської місцевості, високий рівень безробіття, обмеженість у фінансових ресурсах змушують селян задовольняти по-можливості свої харчові потреби за рахунок власного виробництва, використовуючи при цьому примітивні знаряддя праці та, по суті, дешеву робочу силу членів родин; так, за даними анкетних обстежень, проведених І.В. Свиноусом у 97% перевірених господарств виробництво продуктів харчування здійснюється для

власного забезпечення та продуктової допомоги родичам, які живуть у місті і лише у 3% це спосіб отримати додатковий заробіток;

- можливість отримати додатковий дохід, продаючи надлишок плодів, які на думку вітчизняних споживачів, є більш якісними, ніж промислового виробництва, оскільки містять менше залишків хімічних речовин шкідливих для людського організму;

- меншу залежність господарств порівняно із садівницькими підприємствами від змін у цінній ситуації на ринку плодів, цін на засоби захисту рослин і паливо, кредитів, необхідності страхування, державної фінансової підтримки і, врешті решт, від імовірності втратити врожай через несприятливі погодні умови; останнє пояснюється тим, що плодові сади розташовані, як правило, поблизу житла їх власників, що дає можливість постійно контролювати стан плодкових насаджень і доглядати за ними, економлячи свій час.

Таким чином, господарства населення працюють, як правило, за принципом самофінансування і без значних капітальних вкладень. Ця категорія менш залежна від подорожчання енергоносіїв та інших матеріально-технічних ресурсів, бо в ній переважає ручна праця, котра не враховується при визначенні доцільності й ефективності господарської діяльності. Реалізація плодів забезпечує населенню певний додатковий дохід, що досить важливо при низькому платоспроможному попиті.

Плоди, вирощені в указаних господарствах, на ринку вважаються неконкурентоспроможними, зважаючи на вимоги викладені в угодах із СОТ і ЄС. У промислових підприємствах можна впровадити належний контроль за якістю на всіх етапах виробництва, переробки та збуту, а в господарствах населення це зробити практично неможливо. Навіть якщо вироблена продукція відповідає вимогам до її якості, то механізм контролю за нею ускладнений, насамперед, наявністю великої кількості виробників. Це, звичайно, негативний чинник. Адже він може призвести до збільшення негативного сальдо зовнішньоторговельної діяльності та частки імпорتنих поставок плодів для споживання населенням і, як результат, концентрації основних доходів в іноземних постачальників цієї продукції та посередників. Однак, незалежно від цього, господарства населення займають свою нішу на вітчизняному ринку плодів і справляють значний вплив на формування пропозиції, попиту, цінової ситуації.

Розподіл вироблених плодів суттєво відрізняється залежно від категорії господарств. Так, якщо сільськогосподарські підприємства основну масу плодів реалізують переробним підприємствам та за іншими каналами (комерційним структурам) – 85,7 % (236 тис. т) у середньому за 2011-2015 рр., то господарства населення, на відміну від них,

використовують плоди переважно для власного споживання – 65,0 % (1027 тис. т) (табл. 1).

Рівень споживання плодів у середньому за 2011-2015 рр. складав 52,4 кг на особу в рік, а це 68 % його норми у 78 кг. Недостатнє задоволення потреб населення обумовлене, перш за все, його низькою купівельною спроможністю.

У 2015 р. експорт плодів склав 36,3 тис. т, що в 2,3 рази менше за 2011 р. та в 1,5 за попередній. Експортні поставки плодів формуються переважно господарствами населення, які є основними виробниками грецьких горіхів (у 2015 р. 99,7 % або 114,6 тис. т). Їх експорт у загальній структурі становив – 79,1 % (28,7 тис. т). Посередники закуповують грецькі горіхи і формують партії для експорту, як правило, у вигляді сировини для подальшої переробки. Основними причинами скорочення вивозу плодів є підвищення вимог до якості продукції, припинення державного фінансування з 1,5 %-го збору, недостатнє закладання площ плодоносних насаджень, низький рівень промислового виробництва.

Вартість експортних поставок плодів у 2015 році становила 2348 млн грн, у т.ч. грецьких горіхів – 95,5 % (2242 млн). Це в 3,6 разів більше ніж в 2013 р. та в 2,2 рази ніж у попередньому, що свідчить про прогрес інфляційно-девальваційних процесів (курс долара США по відношенню до гривні у 2013 р. складав 7,99 грн, у 2014 – 11,9, а вже в 2015 р. – 21,84, що відповідно в 2,7 та 1,5 разів більше). Відтак, ціна на грецькі горіхи зросла у 2015 році порівняно з 2013 в 4 рази та в 2,3 з 2014 роком – становила 78,1 грн /кг (3,58 дол. США). Слід відзначити, що 2015 р. називають рекордним за останні двадцять років за рівнем інфляції, яка склала 45,8% (у березні).

Географія збуту плодів суттєво змінилася. Так після введення Росією ембарго в 2014 р. по відношенню до української плодоовочевої продукції яблука відвантажувалися на російський ринок через Крим. Вже у 2015 р. експорт яблук скоротився в 2,5 рази порівняно з 2014 р. і становив лише 5,0 тис. т, з яких 84 % реалізовано до Білорусі. Грецькі горіхи постачали переважно до Румунії, Франції, Греції, Іраку, Ірану, Туреччини, Лівану, Азербайджану – 61,6 % (17,6 тис. т). Частка експорту вітчизняних плодів до країн ЄС становила до 50 %.

Імпортні поставки плодів в Україну в 2015 р. скоротилися порівняно з попереднім в 1,4 рази, та в 1,8 рази порівняно з 2011-2013 рр. – становили 498,1 тис. т. Таке зменшення обсягів ввозу відбулося переважно за рахунок цитрусових плодів та бананів. Так об'єктивно необхідний імпорт (цитрусові, банани, фініки, ананаси) у середньому за 2011-2015 рр. становив 596,7 тис. т, а це 81,9 % загального імпорту плодів. Його вартість склала 5,8 млрд грн, або 81,7 % вартості всіх імпортних поставок. Однак, слід зазначити, що у 2015 р. об'єктивно необхідний імпорт зменшився порівняно з 2011 р. у 1,8 рази і становив 384 тис. т, тоді, як вартість поставок збільшилася у 2,1 рази. Зменшення обсягів ввозу цитрусових та бананів пояснюється скороченням попиту на них через низьку купівельну спроможність населення.

Основними постачальниками імпортованих плодів на внутрішній ринок в останні роки були переважно країни Європи та Азії. Наприклад, у 2015 р. серед імпортерів виділялися: яблука – Польща (98,5 %, або 56,3 тис. т), цитрусових – Туреччина, Єгипет (66,4 % або 154,1 тис.), пер-

Таблиця 1

Канали реалізації плодів усіма категоріями господарств, тис. т

Канали розподілу	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	В середньому за 2011-2015 рр.	%
Сільськогосподарські підприємства							
Всього реалізовано	225	279	334	260	282	276	100,0
Переробним підприємствам	63	72	79	80	67	72	26,2
Населенню в рахунок оплати праці, громадське харчування	1	1	1	0	1	1	0,2
На ринку, через магазини, ларки, палатки	45	43	45	28	29	38	13,8
За іншими каналами	115	161	209	149	185	164	59,4
Господарства населення							
Всього використано	1485	1523	1725	1545	1623	1580	100,0
Для власного споживання	965	990	1121	1004	1055	1027	65,0
На дарування	82	84	95	85	89	87	5,5
На корм худобі	30	30	35	31	32	32	2,0
На ринку	371	381	431	386	406	395	25,0
Переробним підприємствам	104	107	121	108	114	111	7,0
Інші канали	37	38	43	39	41	40	2,5

Джерело: розраховано на основі даних Держстату України та власних досліджень автора

сиків та нектаринів – Іспанія, Греція (88,0 %, або 15,3 тис.), бананів – Еквадор (91,8 %, або 133,8 тис.), горіхів: кокосових, кеш'ю, бразильських – Індонезія, В'єтнам (85,1 %, або 1,14 тис.), інших їх видів – Іран, Туреччина, США, Грузія (97,3 %, або 1,4 тис.). Частка країн ЄС, що поставають плодovu продукцію на внутрішній ринок України, складала до 25 %.

На сьогодні обкладання ввізним митом при ввезенні плодів на територію України здійснюється відповідно до її Митного кодексу за ставками, затвердженими Законом України «Про Митний тариф України», який вступив у дію з 1 січня 2014 р. згідно з ст. 3 [4]. До цього чинним був Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про Митний тариф України» №676-17 від 17.12.2008 р. згідно з яким ввізні тарифи на плоди знизилися після вступу України до СОТ [5]. Нові тарифи на них відповідно до діючого законодавства у 2014 р. не змінилися.

Наприклад, імпорتنний тариф на яблука з 1 грудня до 31 березня до 17.12.2008 р. становив 5 % від обсягу поставок, а з 1 квітня до 30 листопада – 0,5 євро за 1 кг (у перерахунку на адвалерну ставку – 225-415%), що протягом 2001-2007 рр. значно обмежувало імпорт цих плодів. Так протягом указаних років основна частка імпортованих яблук (80-85%) надходила на внутрішній ринок у період з грудня по березень, коли ввізний тариф складав 5 %. Зрозуміло, що введення з 2008 р. у дію нових імпорتنних тарифів, які є чинними для яблук і понині (0 % з 1 грудня до 31 березня і 10 % з 1 квітня до 30 листопада) створило сприятливі умови торгівлі для імпортерів і водночас погіршило конкурентні позиції вітчизняних садівницьких підприємств на ринку плодів.

Збільшення обсягів експортних поставок плодів можливе лише при розширенні промислового садівництва. З огляду на політичну та економічну кризу 2014-2015 рр., військовий конфлікт у найближчій перспективі державна фінансова підтримка галузі садівництва буде обмежена. Очікується, що зі зростанням масштабів вітчизняного виробництва експортні поставки плодів у 2020 році складатимуть близько 0,2 млн т і формуватимуться переважно за рахунок грецьких горіхів і яблук [6]. Географія збуту плодovu продукції поступово змінюватиметься на користь країн Західної Європи. Зокрема, яблука користуються високим попитом у Німеччині, Великобританії, Іспанії, котрі є членами ЄС.

Однією з важливих проблем розвитку вітчизняного ринку плодів залишається нееквівалентність міжгалузевого обміну та диспропорція цін. Механізм ціноутворення повинен функціонувати таким чином, щоб уникнути дисбалансу у цінах між сільським господарством та галузями промисловості. Про це йдеться у Законі України «Про ціни і ціно-

утворення» [7]. Так у статті 4 «Основні напрями державної цінової політики» зазначається про забезпечення протидії зловживання монополієм (домінуючим) становищем у сфері ціноутворення та збалансованості ринку товарів.

Для забезпечення цінового паритету слід, як орієнтир для садівницьких підприємств, визначати еквівалентні ціни на плодovu продукцію, що формуватимуться на основі галузевих нормативних витрат і середньої норми прибутку на авансований у виробництво капітал з можливістю модернізації і розширення виробництва. Наразі цінова ситуація в Україні залишається несприятливою для ефективного функціонування та подальшого розвитку ринку плодів. Для її поліпшення перш за все необхідно при встановленні цін узгоджувати інтереси всіх операторів ринку – виробників, торговельної сфери, споживачів. Основним чинником виваженої регуляторної політики та удосконалення цінової політики на внутрішньому ринку плодів має стати державний протекціонізм. Особливо він необхідний для захисту товаровиробників через посилення антимонопольного контролю за цінами на ресурси та захисті плодovu продукції вітчизняного виробництва.

Створення ПВЗВТ з ЄС для України є досить важливою подією з позиції забезпечення подальшої інтеграції у глобальний економічний простір. На сьогодні поліпшилися умови експорту до країн ЄС за рахунок скасування ввізного мита та зменшення нетарифних обмежень у торгівлі сільськогосподарською продукцією. Лібералізація охопила більше ніж 97 % тарифних ліній [8]. Найважливішою складовою ПВЗВТ є зближення регуляторних систем України та ЄС, що веде до суттєвого зниження нетарифних бар'єрів у торгівлі. Відтак, найближчим часом необхідно визначитися з інтеграційною стратегією розвитку вітчизняного ринку плодів, зважаючи на те, що Україна є транзитною державою між західними та східними країнами.

Висновки з проведеного дослідження. Через складну фінансову ситуацію основними виробниками плодів у нашій країні вже тривалий час залишаються господарства населення, котрі використовують 65 % їх для власного споживання, тоді як сільськогосподарські підприємства – для реалізації переважно комерційним структурам. Географія експорту плодів змінилася на користь країн Західної Європи внаслідок введення Росією ембарго у 2014 році. В Україну ввозяться переважно плоди об'єктивно необхідного імпорту – 82 %. У перспективі (у 2020 р.), зважаючи на розвиток торговельних відносин в умовах дії ПВЗВТ з ЄС, передбачається збільшення обсягів експортних поставок грецьких горіхів і яблук до 0,2 млн т. Для ефективного ринкового ціноутворення необхідне узгодження інтересів усіх операторів ринку – виробників, торговельної сфери, споживачів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Україна в цифрах 2015 / [за ред. І.М. Жук; відп. за вип. О.А. Вишневська]. – К. : Державна служба статистики України, 2016. – 239 с.
2. Кропивко М.М. Основні шляхи стимулювання розвитку господарств населення та їх інвестиційного забезпечення / М.М. Кропивко // Економіка АПК. – 2012. – №6. – С. 23-29.
3. Свиноус І.В. Економічні аспекти функціонування особистих селянських господарств: монографія / І.В. Свиноус– К.: ТОВ «Аграр Медіа Груп», 2010. – 414 с.
4. «Про Митний тариф України» [Електронний ресурс]: Закон України від 19.09.2013 р., №584-VII. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/>.
5. «Про внесення змін до Закону України «Про Митний тариф України» [Електронний ресурс]: Закон України від 17.12.2008 р., №676-17. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/>.
6. Сало І.А. Адаптація вітчизняного ринку плодів і ягід до умов угоди про зону вільної торгівлі з ЄС / І.А. Сало // Вісник аграрної науки. – 2017. – №1. – С. X-X.
7. «Про ціни і ціноутворення» [Електронний ресурс]: Закон України від 21.06.2012 р., № 5007-VI. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5007-17>
8. Лисак М.А. Угода про асоціацію України з ЄС та стан торгівлі продовольчими товарами / М.А. Лисак. – Економіка АПК. – 2016. – №10. – С. 66-72.